

DWAALSPoor DYSLEXIE.

Erik Moonen, *Dwaalspoor dyslexie. Hoe elk kind een vlotte lezer wordt met de revolutionaire Alfabetcode*. Standaard Uitgeverij, Antwerpen 2012.

De auteur is doctor in de Taal- en Letterkunde en taaldocent aan de Universiteit Hasselt. Zijn onderzoekstijd wijdt hij aan het uitvissen van wat er fout gaat in het leesonderwijs, uitleggen waarom het fout is en uitwerken hoe het foutloos kan.

Als een methode zich opwerpt als revolutionair, wees dan op je hoede. Toch valt hier wel enigszins te leven met deze claim, want hij maakt duidelijk wat er aan het lees- en schrijfonderricht schort en stelt tegelijk ook een oplossing voor. Die oplossing begint bij dit inzicht: *‘Het leren schrijven komt niet na het leren lezen, maar ervóór. Leren lezen doe je door te leren schrijven.’* Is dit revolutionair? Alleen voor wie niet aandachtig genoeg de bestaande literatuur over leren lezen en schrijven heeft doorgenomen. Reeds in 1919 stelde Rudolf Steiner dat het leren schrijven aan het leren lezen vooraf moet gaan, maar heeft hij dit nauwelijks in didactische richtlijnen gegoten – alleen de letters afleiden uit sprookjes- en andere beelden heeft hij geadviseerd – waardoor de scholen die volgens zijn pedagogische inzichten werken, dit principe niet zo goed in praktijk gebracht hebben. De kinderen leren er wel schrijven (liefst op drie verschillende manieren), waarna men verwacht dat ze als vanzelf het geschrevene ook gaan lezen en pakt men uit met: *‘In de vrijeschool leren de kinderen zichzelf lezen’*. Meestal lukt dit wel, maar dikwijls gaat het ook helemaal fout.

Is het echter zo dat kinderen eerst moeten leren schrijven en dan pas leren lezen? De bewering van Erik Moonen dat kinderen in de aanvang van de eerste klas de krabbels die wij letters noemen, niet kennen, gaat niet op. Kinderen komen tegenwoordig zo veelvuldig in contact met letters dat velen van hen al letters herkennen vóór ze aan schrijven toekomen. Als men uitgaat van datgene wat de kinderen al kennen (zoals Moonen ook aangeeft), kan men nu net zo goed uitgaan van het herkennen van letters als van het schrijven. Jonge kleuters kunnen symbolen (van bijvoorbeeld automerken) herkennen en de meeste

kleuters kennen de letters van hun naam. Ik opteer daarom voor een simultane werkwijze.

Erik Moonen kiest voor de meest gebruikte schrijfwijze van de klanken als er meer dan één mogelijkheid is om een klank door een teken voor te stellen. Het nadeel daarvan is dat je al vanaf het begin met uitzonderingen zit zoals de schrijfwijze van de doffe / / en dat je na verloop van tijd moet uitleggen dat er ook andere schrijfwijzen zijn. Als je in het begin zegt dat de klank /p/ alleen door het teken *p* geschreven kan worden, dan moet je later op je bewering terugkomen en zeggen dat /p/ ook door *pp* weergegeven kan worden. Zo kun je de lange klinkers ook met één of twee tekens weergeven en dat kun je maar best vanaf het begin zo oefenen. De kinderen weten trouwens ook niet welke de meest gebruikte tekens zijn voor bepaalde klanken; in veel gevallen zullen ze zelfs twee mogelijkheden veelvuldig tegenkomen, vooral bij de klinkers.

Eric Moonen hecht volkomen terecht veel belang aan het herkennen van klanken in woorden (de auditieve discriminatie); daarom moet dit aan het herkennen en schrijven van letters voorafgaan. Intensief oefenen van het foneembewustzijn is volgens hem noodzakelijk om dyslectische kinderen vlot te leren lezen en schrijven. Daarom is een individuele aanpak vereist, waardoor je, volgens de auteur, de hele klas samen kan laten opgaan in het lees- en schrijfonderricht. Het is echter niet nodig om een klas samen te houden: de verschillen tussen de kinderen kunnen zo groot zijn dat het onmogelijk is om alle kinderen op hetzelfde niveau te houden. Een goede leerkracht kan door voldoende te differentiëren ieder kind zijn eigen leertraject laten afleggen binnen de klasgroep. Dit is gewoon een organisatorische kwestie.

Wat Erik Moonen wel zeer helder naar voren brengt is dat je een duidelijk onderscheid moet maken tussen klank en letter. Je vraagt dus niet met welke letter een woord begint (als je een woord laat horen), maar wel: ‘Met welke klank begint bijvoorbeeld het woord *vaas*?’ Daarna kun je vragen: ‘Met welk teken (letter) schrijf je die klank?’ Verwant hiermee is ook zijn opmerking dat je de letter niet benoemt

met haar alfabetische naam, maar met de klank die erbij hoort. De klank /r/ schrijf je dus met de letter *r* en niet met de letter *er* [r] of *re* [r].

Een opmerking waar ik zéér blij mee ben en die ik veel te weinig in andere lees- en schrijfmethodes ontmoet, is deze: ‘... *met de hand schrijven blijkt de snelste en effectiefste manier.*’ Dus: weg met letterkaartjes, stempeltjes en andere ‘didactische’ rommel. Laat de kinderen schrijven. Maar laat ze niet schrijven met dikke potloden, schrijft Moonen en hij legt ook uit waarom. Hij vat de ontwikkeling van het grafisch bewustzijn samen in drie regeltjes:

1. het schrijfmateriaal is dun;
2. oefen met het tekenen van kleine cirkeltjes en korte evenwijdige lijnen (arceren) om vlakken in te vullen;
3. respecteer de letterzones: sommige letters steken boven andere uit en sommige gaan dieper naar beneden.

Opvallend hierbij is dat Moonen in tegenstelling tot wat hij eerder aanraade, niet vertrekt van wat de kinderen al kunnen. Hij begint namelijk met de schriftletter – die hij afleidt van de kleine gedrukte letter. Hij gaat hier in detail op in omdat dit volgens hem zo belangrijk is – terwijl de kinderen doorgaans de kapitalen reeds lang gebruiken om hun naam te schrijven. De hoofdletters van het verbonden schrift komen bij Moonen pas na het oefenen van de kleine letters. Ze zijn een licht naar rechts hellende vorm van de gedrukte kapitalen en worden nooit verbonden met de kleine schriftletters. Dit is jammer, want zo komen de kinderen nooit tot een mooi handschrift met een stijlvolle eenheid.

Al raadt hij aan om vanuit de schrijfletter (het verbonden schrift) tot lezen te komen, toch adviseert hij ook dit: ‘*Een schrijfletter is maar een van de vele gedaanten die elke letter kan aannemen. Het kan geen kwaad kinderen daar al vroeg aan te laten wennen. Zodra ze een letter voldoende trefzeker kunnen schrijven, is het goed dat ze gedrukte varianten van de schrijfletter te zien krijgen.*’ Eigenlijk is dit vanzelfsprekend, want overal zijn er andere lettertypes te zien.

Ik ben Erik Moonen ten zeerste dankbaar voor zijn standpunt in verband met de termen ‘klankzuivere’ en ‘niet-klankzuivere’ woorden; termen die alleen maar verwarring zaaien bij kinderen die leren spellen. Zo ook

voor de meer spitsvondige termen als ‘hoorwoorden’, ‘regelwoorden’, ‘volgwoorden’, ‘onthoudwoorden’ en ‘weetwoorden’: het zijn vooral ‘ballastwoorden’ (om in de stijl te blijven). Deze terminologie hangt samen met het leren van regels en daarover zegt Erik Moonen terecht: *‘... blijkt namelijk dat kinderen regels meestal wel uit hun hoofd kennen, maar ze zelden begrijpen en nooit toepassen. ... Dat die regels vaak in versvorm worden aangeboden, maakt ze misschien gemakkelijker memoriseerbaar, maar niet noodzakelijk gemakkelijker toepasbaar.’*

De verdubbeling van de medeklinker na een korte klank (waarop de klemtoon van het woord valt) in meerlettergrepige woorden is een probleem dat Erik Moonen vrij elegant oplost door alle mogelijkheden op een rijtje te zetten en er riedeltjes van te maken: *akke, ekke, ikke, okke, ukke* en *atte, ette, itte, otte, utte* enzovoort met alle medeklinkers die in aanmerking komen om te verdubbelen. Als je deze rijtjes goed bekijkt, merk je dat het tweelettergrepige woorden zijn waarvan de begin- en eindletter ontbreken, zodat ze abstract zijn en zuiver technische oefeningen geworden zijn. Voeg je een eind-n toe en een willekeurige beginletter, dan krijg je wat ik in de eerste klas aanbied, namelijk tweelettergrepige woorden. Zo heb je dan: bakken, bekken, bikken, bokken, bukken enzovoort. De betekenisloze riedeltjes zijn dan niet nodig en kun je vervangen door zinvolle woorden, met nu en dan een betekenisloos woord ertussen.

Op dezelfde manier maakt Erik Moonen riedeltjes van onthoofde en ontstaarte woorden waarbij de lange klank in de open lettergreep (waarop de klemtoon valt) met één teken wordt weergegeven: *abe, ade, afe, age* ... terwijl je dit even goed kunt doen met – meestal – zinvolle woordenrijen als: kabel, baden, tafel, vragen ...

Trouwens, hij geeft toe dat het schrijven van woorden in het meervoud helpt: *‘Wie vaak genoeg paarden geschreven heeft, zal later de grondvorm paard aannemelijker vinden dan wie dat nog nooit heeft gedaan.’* Om die reden bied ik vanaf het begin verbogen vormen en meervoudsvormen van de woorden aan. Als je die correct kunt schrijven, kun je de onverbogen vorm en de enkelvoudsvorm vanzelf correct schrijven.

Een opmerking van Erik Moonen die men zeer ter harte mag nemen is deze over het leertempo. Om tot een goed resultaat te komen moet het tempo in de klas hoog genoeg zijn. Een leerkracht mag het tempo niet laten zakken om de zwakke kinderen de kans te geven aan te sluiten bij de groep. De zwakke kinderen krijgen altijd persoonlijke ondersteuning om op het klasniveau te komen, al vind ik dat laatste niet nodig, er zullen altijd niveaoverschillen tussen de kinderen van een klas zijn.

‘Kinderen moeten zeker tot het eind van de basisschool hardop blijven lezen,’ schrijft Moonen en ook dit is een bijzonder goed advies. Over begrijpend lezen geeft hij ook een waardevol advies mee: *‘Begrijpend lezen leren ze onder meer door begrijpelijk te leren schrijven.’* Ik vul dit aan door de kinderen eerst te laten luisteren naar een verhaal, waarna ze in eigen bewoordingen het beluisterde opschrijven. Zodra ze voldoende vlot kunnen lezen doen ze hetzelfde met verhalen die ze zelf gelezen hebben. In een volgend stadium krijgen ze de opdracht om na het lezen van een tekst te komen vertellen waarover de tekst gaat (al of niet aan de hand van vragen) en nog later zijn ze in staat om de belangrijkste zaken uit een tekst te distilleren en op te schrijven.

Erik Moonen koppelt leren lezen en schrijven los van taalonderwijs. Hij schrijft: *‘Leren lezen en schrijven worden vaak gezien als een onderdeel van het moedertaalonderwijs. Ten onrechte. Lezen en schrijven, het hanteren van de alfabetcode zijn namelijk technieken. Het aanleren van die techniek is iets anders dan het ontwikkelen van taalvaardigheid.’* Hiermee laat de auteur zien dat hij leren lezen en schrijven louter en alleen als technische vaardigheden ziet, terwijl ze, volgens mij, hand in hand kunnen en moeten gaan met taalonderwijs. Leren schrijven en lezen van woorden is tegelijk techniek, inhoud opnemen en uitbreiding van woordenschat. Techniek en inhoud gaan altijd samen.

Waar ik me helemaal in kan vinden zijn de twee volgende citaten uit het boek: *‘Met de hand schrijven traint de accuraatheid van de spelling.’* En: *‘Snelheid is zelfs een voorwaarde voor succes.’* Maar waar ik het niet mee eens ben, is dit: *‘Niveaugroepen, zelfstandig werk en zelfs individuele instructie dragen niet bij tot effectiever leren.’* Ik heb ondervonden dat zelfstandig werk en individuele instructie net wél

bijdragen tot effectiever leren; niveaugroepen echter niet. Toch houdt de auteur voet bij stuk wat betreft de klassikale aanpak: *‘Een excellente onderwijzer echter houdt alle kinderen aan boord: hij differentieert alleen als dat nodig is om kinderen weer aan boord te krijgen, en hij zorgt ervoor dat alle kinderen bereiken wat ze niet eens zelf hadden verwacht.’* Hoe dit kan zonder individuele en gedifferentieerde aanpak is me een raadsel. Door de doorgedreven differentiatie slaagde ik erin om kinderen verder te krijgen dan wat ze van zichzelf verwacht hadden.

‘Het regelmatig fout schrijven van woorden heeft dramatische gevolgen voor het leren spellen. Dat roept tot voorzichtigheid bij het geven van vrije schrijfoopdrachten.’ Mijn ervaring met vrije schrijfoopdrachten – die ik trouwens zéér veel geef – is dat de kinderen steeds minder spelfouten maken. Als je gedurende twee weken dagelijks een korte spelopdracht geeft, merk je dat de spelling er zienderogen op vooruitgaat: de kinderen leren namelijk uit de fouten die ze maken en corrigeren zelf of doen dit met de hulp van andere kinderen of de leerkracht.

In het hoofdstuk *Activerende directe instructie* geeft Moonen een voorbeeld van een lesschema.

1. De terugblik.
2. De oriëntatie.
3. De uitleg.
4. De begeleide inoefening.
5. De zelfstandige verwerking.
6. De (klassikale) evaluatie.
7. De terug- en vooruitblik.

Dit schema stemt in grote lijnen overeen met het lesschema dat ik hanteer, maar er zijn enkele verschillen:

1. De uitleg (instructie).
2. De terugblik (inclusief de oriëntatie).
3. De begeleide inoefening.
4. De zelfstandige verwerking.
5. De (klassikale) evaluatie.
6. De terug- en vooruitblik.

Ik plaats de terugblik na het aanbrengen van de nieuwe leerstof omdat de kinderen naar school komen om nieuwe dingen te leren en daarna bereid zijn om het nieuwe te vergelijken met wat reeds bekend is.

Moonen schrijft hetzelfde voor als alle andere auteurs over schrijven: *'Telkens wanneer kinderen met schrijfmateriaal aan de slag gaan, is het eerste wat ze moeten doen: goed gaan zitten.'* Het is natuurlijk goed om op de schrijfhouding te letten, op voorwaarde dat je de kinderen ook de nodige vrijheid geeft om tijdens het schrijven van houding te wisselen. Zijn advies om in de laagste klassen met kleine bladen en schriften te werken is zeer waardevol.

'Van handpoppen, ankerverhalen en soortgelijke leerstofglijmiddelen is nooit aangetoond dat ze bijvoorbeeld gedragsproblemen in de klas voorkomen, van effectief onderwijs wel.' Dit is zo. Als je voldoende – lees: veel – leerstof geeft aan een voldoende hoog tempo, heb je geen gedragsproblemen in de klas.

Heel blij was ik met wat ik op een van de laatste bladzijden van het boek las: *'Daarna geven de kinderen hun schrijfwerk door aan andere kinderen. Die lezen hardop en ...'* Dit is een uitstekende werkwijze.

Dwaalspoor dyslexie is een zeer waardevol boek, niet omwille van de alfabetcode, maar omdat er tal van bijzonder goede adviezen in staan over taal, spelling en het schoolwerk in het algemeen. Het boek legt echter een te sterke nadruk op het technische aspect van lezen en schrijven. Ook al zijn lezen en schrijven technieken, je kunt ze nooit loskoppelen van de inhoud, het zijn trouwens technieken die ontstaan zijn om inhoud over te brengen. Als je niets te vertellen hebt, hoeft je ook niet te schrijven en als een tekst inhoudelijk niets te bieden heeft, heeft het geen zin om hem te lezen.